

**ПОНЯТТЯ ПІДСТАВ ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ
ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ**

У статті на підставі аналізу чинного законодавства, що регламентує підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, виявлено співвідношення нововиявлених обставин і підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами та запропоновано авторське визначення підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами.

Ключові слова: нововиявлені обставини, нові обставини, рішення суду, перегляд рішення суду, перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Перегляд господарським судом рішення, ухвали, постанови за нововиявленими обставинами є одним зі способів перевірки правильності вирішення справ. Ця стадія судового процесу покликана сприяти винесенню законних і обґрунтованих рішень, захисту прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності.

Відповідно до ст. 112 Господарського процесуального кодексу України [1] (далі ГПКУ) господарський суд може переглянути прийняте ним судові рішення, яке набрало законної сили за нововиявленими обставинами. Як відзначається у літературі, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є окремою формою судового процесу, особливості якої визначаються юридичною природою цих обставин [2, с.12]. Отже перегляд рішень за нововиявленими обставинами є окремою процесуальною формою судового процесу, згідно з якою у разі наявності певних обставин (підстав) господарський суд може переглянути прийняте ним судові рішення, яке набрало законної сили, за заявою зацікавленої сторони. Можливість перегляду рішень господарського суду залежить від характерних ознак обставин за наявності яких такий перегляд можливий. Такі обставини ГПКУ називає підставами перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами, які і є предметом нашого розгляду чим обумовлюється актуальність обраної теми дослідження.

У літературі досить докладно розглядається поняття нововиявлених обставин, зокрема такі-

ми вченими, як: В.Є.Беляневич [3], М. Бородін [4], І.О.Ізарова [5], Л.М. Ніколенко [6], А.М. Резуненко [7], С.В.Степанов [2], В.М.Шерстюк [8] та інші. Але наразі додаткової уваги потребують підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами.

Метою статті є: на підставі аналізу визначень, що містяться в законодавстві та науковій літературі, надати авторське поняття підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами.

У законодавстві відсутнє визначення поняття підстав перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами, однак ст. 112 ГПКУ дає їхній перелік, а саме:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

5) встановлена Конституційним Судом Ук-

раїни неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

У науковій літературі також відсутнє визначення підстав перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами, натомість науковці наводять різні тлумачення нововиявлених обставин, характеризуючи їх як підстави перегляду рішень суду за нововиявленими обставинами.

Більшість вчених визначають нововиявлені обставини через поняття «факти». Так, Л.С. Морозова [9, с.41] та М. Бородін [4, с.30] під нововиявленими обставинами розуміють юридичні факти, що мають для справи суттєве значення, які існували в момент винесення рішення, але не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду, що виконав всі вимоги закону зі збору доказів і встановленні об'єктивної істини. У даному випадку важко погодитися з думкою про необхідність збору доказів саме судом, адже один із принципів судочинства – змагальність судового процесу – зобов'язує сторони надати всі існуючі докази на підтвердження своєї позиції, у той час як у суду є обов'язок лише оцінити докази, надані сторонами.

А.М. Резуненко нововиявленими обставинами вважає факти об'єктивної дійсності, що залишилися невідомими суду і заявникові при розгляді справи, що мають істотне значення для її правильного вирішення, достовірно встановлені особливим способом і такі, що вказують на неправосудність судових актів, що набрали чинності [7, с.4]. Думка про неправосудність судових актів які набрали чинності також викликає ряд зауважень. Заслуговує на підтримку точка зору С.В. Степанова, який вказує, що рішення суду, винесене під час первинного розгляду, не можна розглядати як неправосудне, адже воно було винесене виходячи з наданих фактів і не маючи інформації про їх спотвореність, недостовірність. На підставі доказів, що містилися у матеріалах справи, суд виніс вмотивоване рішення яке важко назвати «неправосудним», «незаконним і необґрунтованим» [2, с.14]. Єдиним виключенням у даному випадку є встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне, або необґрунтоване рішення.

На думку І.О.Ізарової, нововиявлені обставини – це такі юридичні факти, які існували на момент розгляду справи, але не були і не могли бути

відомі заявникові й істотно впливають на суть справи, спростовуючи або доводячи факти, які стали підставою або мотивом винесення судового рішення [5, с.61]. У цьому визначенні недоліком є визначення нововиявлених обставин через юридичні факти, які не були відомі заявникові під час розгляду справи. Вбачається, що мова повинна іти не лише про невідомість таких фактів заявникові, а і про невідомість вказаних фактів іншим учасникам процесу. Крім того, визначаючи нововиявлені обставини як обставини, що існували під час розгляду справи, автори не враховують підстави перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами, передбачені п.4-5 ГПКУ.

В.М. Шерстюк та В.Е. Беляєвич притримуються точки зору подібної до раніше викладених. Зокрема, В.М. Шерстюк розглядає нововиявлені обставини як юридичні факти, що існували на момент розгляду справи арбітражним судом і такі, що мають важливе значення для її вирішення, які не були і не могли бути відомі ні заявникові, ні суду, що розглядає справу [8, с.20]. В.Е. Беляєвич нововиявленими обставинами називає матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство [3, с.608]. Вказані визначення містять недоліки, на які ми вже звертали увагу, однак слід зазначити, що В.Е.Беляєвич у визначенні нововиявлених обставин звертає увагу на специфіку саме господарсько-правових відносин, окремо вказуючи у визначенні справи про банкрутство. Однак вбачається, що господарське судочинство має певну специфіку не лише при розгляді справ про банкрутство. Наприклад, специфічним також можна назвати розгляд господарськими судами корпоративних спорів, які окремо досліджуються вченими-господарниками [10]. У такому випадку у визначенні слід було б окремо зазначити всі специфічні види господарських спорів, а це вважаємо недоцільним і таким, що не розкриває суті нововиявлених обставин як підстав перегляду рішень, що набрали чинності в господарському судочинстві.

Позитивним моментом у даному визначенні є вказівка на матеріально-правові факти, які мають значення для правильного розгляду справи без зауважень про їхнє існування чи неіснування під час розгляду справи. Мабуть такий підхід обумовлено тим, що автор коментував положення ст.112 ГПКУ з практичної точки зору, та як

практик звернув увагу на невідповідність ознак нововиявлених обставин, що наводяться в літературі, переліку підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, наведених у коментованій статті.

Отже, із аналізу визначень нововиявлених обставин, що містяться у науковій літературі, впливає явна невідповідність визначень положенням ст.112 ГПКУ. У більшості випадків визначення охоплюють лише підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, передбачені п.1 ч.2 ст.112 ГПКУ, що ж стосується підстав, передбачених п.2-5 ч.2 ст.112 ГПКУ, вони залишаються за межами більшості визначень.

Визначення нововиявлених обставин через юридичні факти з урахуванням ряду зазначених недоліків було піддано критиці представниками господарсько-правової науки. Так, С.В.Степанов вважає, що нововиявлена обставина у господарському процесі – це не факти самі по собі, а відомості про факти об'єктивної дійсності, що існували в період первинного провадження у справі, мають істотне значення для правильного вирішення справи, але були виявлені та достовірно встановлені після прийняття по справі відповідного акта правосуддя у зв'язку з невідомістю про них господарському суду та заявникові [11, с.3].

З цим не погоджується Л.М.Ніколенко, яка розглядає перегляд судових актів за нововиявленими обставинами як засіб виявлення та усунення об'єктивних помилок і розробляє поняття провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами. З урахуванням такого підходу вона приходиться до висновку що нововиявлені обставини у господарському процесі слід розглядати у вузькому і широкому сенсі, що нововиявлені обставини у вузькому сенсі – це виняткові юридичні факти (дії, події), які передбачені п.1 ч.2 ст. 122 ГПКУ [6, с.362-363], що ж стосується підстав, передбачених у п.2-5 ч.2 ст. 122 ГПКУ, їх можна розглядати лише як нововиявлені обставини у широкому сенсі.

Вбачається, що вказане свідчить про неоднорідність підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами і про необхідність дослідження саме підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, а не нововиявлених обставин як таких, адже, незважаючи на розкритий аналіз нововиявлених обставин, ми все ж таки бачимо неспроможність охоплення всіх можливих обста-

вин (фактів), що можуть бути підставами перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами та наявну необхідність розробки підстав перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами як більш широку категорію. Тобто, визначаючи співвідношення понять «нововиявлені обставини» та «підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами», можна стверджувати, що вони співвідносяться як ціле і часне, де «підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами» – це ціле, а «нововиявлені обставини» – це часне.

До такого ж висновку призводить аналіз положень ст. 112 ГПКУ і докладний аналіз ознак нововиявлених обставин, які наводяться в науковій літературі. Так, відповідно до Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 21 травня 2002 р. № 04-5/563 «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами» (далі – Роз'яснення) нововиявлені обставини за своєю юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку *спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення (виділено автором)*. До нововиявлених обставин належать матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство. При цьому необхідними ознаками нововиявлених обставин є, по-перше, їх наявність на час розгляду справи, по-друге, те, що ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи [12, с.91–95].

Крім того, у Роз'ясненні зазначається, що ці обставини мають бути належним чином засвідчені, а днем виникнення таких обставин слід вважати день, коли вони стали або мали стати відомими заявникові. У цьому випадку дійсно нововиявленим обставинам притаманні обидві визначені обставини. Однак у Роз'ясненні також наголошується, що, якщо нововиявлена обставина пов'язана з вироком чи рішенням суду, *днем виникнення такої обставини вважається день набрання законної сили вироком чи рішенням суду (виділено автором)*, які покладено в основу відповідного судового акта, або день, коли заявникові стало чи мало стати відомо про набрання сили вироком чи рішенням.

Тобто днем виникнення нововиявленої обставини буде день, коли набрав чинності вирок суду, який встановив наявність складу злочину, на-

приклад, у діях експерта, висновки якого були покладені в основу рішення, прийнятого судом під час первинного провадження у справі. До того ж моменту, поки вина особи (наразі експерта) у вчиненні злочину не була встановлена, первинне рішення суду є законним, обґрунтованим і правосудним.

Крім того, можливим є випадок, коли обставина (підстава для перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами) не існувала під час розгляду господарської справи, тобто виникла після первинного розгляду господарської справи по суті та винесення судового рішення, яке набрало чинності, або зі спливом строку на апеляційне оскарження, або після винесення відповідного рішення судом апеляційної інстанції, або ж навіть після того, як зазначене рішення було переглянуто в касаційному порядку.

Такою підставою, яка не існувала під час первинного розгляду господарської справи відповідно до Роз'яснення, є скасування чи зміна нормативного акта, на якому ґрунтувалося судове рішення. У Роз'ясненні зазначається, що така підстава може вважатися нововиявленою лише за умови, якщо в акті, яким скасовано чи змінено попередній, зазначено про надання йому зворотної сили. Але така ситуація передбачена законом і є цілком можливою, тому характерною ознакою нововиявленої обставини у даному випадку не є її існування під час первинного розгляду справи.

До підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами відноситься також прийняття Конституційним Судом України рішення про визнання законів та інших нормативно-правових актів, зазначених у п. 1 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України», такими, що не відповідають Конституції України. І знов таки у цьому випадку мова йде про обставини, які не існували і не могли існувати під час первинного розгляду справи, що знов таки не відповідає характерним ознакам нововиявлених обставин, що виділяються в літературі.

Підтвердження нашої позиції знаходимо у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011р. № 17 (далі – Постанова) [13]. Так, згідно з п.2 Постанови, до нововиявлених обставин відносяться матеріально-правові факти, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного вирішення спору або розгляду справи про банкрутство.

Проведений аналіз свідчить про те, що перелічені у ст. 112ГПКУ підстави перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами не є однорідними. Вони поєднують у собі нововиявлені та нові обставини, що не враховується більшістю авторів.

У науковій літературі та постановах суду наголошується на тому, що необхідно чітко розрізняти поняття нововиявленої обставини (як факту) і нового доказу (як підтвердження факту).

У Постанові наголошується, що нововиявлені обставини за своєю юридичною суттю є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу судового рішення. Ці обставини мають бути належним чином засвідчені, тобто підтверджені належними і допустимими доказами.

П.3 Постанови передбачає, що у з'ясуванні наявності підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, згідно з пунктами 2–5 частини другої ст. 112 ГПКУ має значення тільки сам *факт встановлення (виділено автором)* відповідних обставин після вирішення спору або розгляду справи про банкрутство. Так, не можуть вважатися нововиявленими обставинами подані учасником судового процесу листи, накладні, розрахунки, акти тощо, які за своєю правовою природою є саме новими доказами. Не може також вважатися нововиявленою обставина, яка ґрунтується на переоцінці тих доказів, які вже оцінювалися господарським судом у процесі первинного розгляду справи. Тому виникнення нових або зміна обставин після вирішення спору або розгляду справи про банкрутство не можуть бути підставою для зміни або скасування судового рішення в порядку перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Однак вбачається за необхідне звернути увагу на те, що підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, передбачені п.4, 5 ч.2 ст. 112 ГПКУ, є новими, а не нововиявленими обставинами, адже не відповідають характерним ознакам нововиявлених обставин, на що ми вже звертали увагу.

У науковій літературі досить велика увага приділяється дослідженню понять нововиявлених і нових обставин та їх співвідношенню з новими доказами. Однак не всі автори вважають доцільним розмежовувати ці поняття. На думку М.С.Стороговича, спроба провести межу між новими обставинами і новими доказами не має ні теоретичного, ні практичного сенсу, оскільки нові обставини встановлюються за допомогою нових

доказів [14, с. 308–309]. З цією точкою зору не погоджується І.О.Ізарова, вона наводить власну класифікацію нововиявлених обставин у порівнянні з новими обставинами [5, с. 59–60], ще раз підтверджує специфічні характерні ознаки підстав перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами і неможливість охопити існуючим поняттям нововиявлених обставин всіх підстав, передбачених ч.2 ст.112 ГПКУ.

Як зазначалося, науковці неодноразово наголошують на тому, що на момент первинного розгляду справи та винесення рішення у справі суд виніс правосудне, законне, цілком обґрунтоване рішення виходячи з тих матеріалів справи, які у нього були на момент розгляду. Суд керувався нормативно-правовими актами, які на той час були чинними і стверджувати, що неконституційність нормативно-правового акта існувала на момент розгляду справи уявляється некоректним, що ще раз спонукає до дослідження нових і нововиявлених обставин як підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами.

Аналізуючи співвідношення нових і нововиявлених обставин, В.М.Блінов вважає, що під новими обставинами слід розуміти такі, які не могли бути відомі суду при винесенні рішення, причому немає значення, вони виникли до чи після його винесення й ототожнює їх з нововиявленими обставинами [15, с.44–45, 47–48]. З такою точкою зору не погоджується С.В.Степанов, який, як більшість авторів, вважає, що нововиявлені обставини – це обставини, які існували на момент первинного розгляду справи, але не були відомі а ні заявникові, а ні суду.

Ці обставини дійсно не можна ототожнювати, але, на нашу думку, наразі підстави перегляду рішень господарського суду, передбачені ч.2 ст. 112 ГПКУ, поєднують у собі як нововиявлені, так і нові обставини, тому більш коректним є говорити не про існування цих обставин на момент розгляду справи, а про встановлення після вирішення спору певних обставин, що спростовують факти, встановлені судом при первинному розгляді справи.

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

Підстави перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, наведені у ч.2 ст.112 ГПКУ, не є однорідними. Вони мають свої відмінності, специфіку й поєднують у собі як нововиявлені, так і нові обставини. Ця

специфіка потребує підвищеної уваги до розробки поняття підстав перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами, характерною ознакою яких вбачається встановлення після вирішення спору певних обставин, що спростовують факти, встановлені судом при первинному розгляді справи.

Виходячи з викладеного, можна дати наступне визначення: підставами для перегляду рішень господарського суду, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами є встановленні, після вирішення господарської справи та належним чином засвідчені обставини (підтверджені належними і допустимими доказами), що в установленому порядку спростовують факти, які було покладено в основу первинного судового рішення.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
2. Степанов С.В. Перегляд судових рішень господарських судів за нововиявленими обставинами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / С.В.Степанов. – Одеса, 2010. – 228 с.
3. Беляневич В.Е. Господарський процесуальний кодекс України (зі змінами і доп. станом на 22 вересня 2005р.): наук.-практ. коментар / В.Е.Беляневич. – Видання друге. – К.: Вид-во Юстиніан, 2006. – 672 с.
4. Бородін М. Перегляд рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами за новим ЦПК України / М.Бородін // Право України. – 2004. – № 11. – С. 28–32.
5. Ізарова І.О. Поняття та ознаки нововиявлених обставин у цивільному процесі / І.О.Ізарова // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 3 (22). – С. 57–61.
6. Ніколенко Л.М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві: монографія / Л.М.Ніколенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – 491с.
7. Резуненко А.Н. Пересмотр судебных актов, вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам как стадия гражданского процесса: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / А.Н. Резуненко. – Саратов, 2001. – 17с.
8. Шерстюк В.М. Пересмотр судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам / В.М.Шерстюк // Законодательство. – 1999. – № 12. – С.10–23.

9. Морозова Л.С. Пересмотр судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам / Л.С.Морозова. М.: Госюриздат, 1959. – 75с.
10. Хрипун О.О. Розгляд корпоративних спорів у господарському процесі / автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О.О. Хрипун, Донецьк, 2013. – 17с.
11. Степанов С.В. Перегляд судових рішень господарських судів за нововиявленими обставинами: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / С.В.Степанов, Донецьк, 2011. – 20с.
12. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Роз'яснення президії Вищого господарського суду України від 21 травня 2002 р. № 04-5/563 // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 3. – С.91–95.
13. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Постанова Вищого господарського суду України від 26.12.2011р. № 17 (редакція від 29.05.2013р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11>.
14. Строгович М.С. Проверка законности и обоснованности судебных приговоров / М.С.Строгович. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 319с.
15. Блинов В.М. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам / В.М.Блинов. – М.: Юр.лит., 1968. – 120 с.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2014 р.